

Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date

07.11.2018

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date

22.04.2019

Dr. Öğr. Üyesi Burhan BARAN

Dicle Üniversitesi
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
b.baran@dicle.edu.tr

ARAPÇA ÇOKLUKLARIN TÜRKİYE TÜRKÇESİNDEKİ KULLANILIŞLARI ÜZERİNE

ÖZET

Türk diline ait söz varlığının bir bölümünü, alıntı sözcükler oluşturmaktadır. Bu alıntı sözcüklerin oranı ve ait olduğu diller, dönemlere göre değişmektedir. Türk dilindeki alıntı sözcük sayısı, Eski Türkçe döneminde, sonraki dönemlere göre daha azdır. Özellikle İslamiyet'in kabulünden sonra yeni bir kültür ve medeniyetin etkisiyle Arapça sözcükler, Türk diline girmeye başlamış ve bu artış sonraki dönemlerde hızlanarak devam etmiştir. Bu durum, söz varlığımızın etkilendiği dillerin başında Arapçanın gelmesine neden olmuştur. Osmanlı Türkçesi döneminde dilimizdeki sayısı çok daha fazla olan Arapça sözcükler, bugün de Türkiye Türkçesinin söz varlığında, alıntı kelimelerin çoğunluğunu oluşturmaktadır. Arapçadan alınan sözcüklerin bir kısmı, çekimli diller grubunda olan bu dilin kurallarıyla yapılmış çokluklardır. Osmanlı Türkçesi döneminde pek çok kullanılan Arapça çoklukların bir bölümü bugün Türkiye Türkçesinde yaşamaya devam etmektedir. Bu çokluklardan bazıları, Türkiye Türkçesine geçerken dilimizde çoğul anlamını kaybederek tekil anlamda; bazıları ise aslında olduğu gibi çoğul anlamda kullanılmaktadır. İşte bu makalede Arapça çoklukların Türkiye Türkçesindeki kullanılışları üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Türkiye Türkçesi, Arapça, çoğul sözcükler.

ON THE USE OF ARABIC PLURALS IN TURKEY TURKISH

ABSTRACT

A portion of Turkish vocabulary consists of loan words. The proportion of these loan words and which languages they came from vary based on the time they were borrowed. There were fewer loan words in the Old Turkish period compared to the later times. Particularly with the influence of a new culture and civilisation following the acceptance of Islam, Turkish language started to adopt Arabic words, which increased rapidly in the following periods. Therefore, Arabic became the primary language that influenced Turkish vocabulary. Arabic-origin words that were more abundant in our language at the time of Ottoman Turkish also comprise the majority of the loan words in the vocabulary of Turkey Turkish in the present day. A portion of the Arabic-origin loan words in Turkish are plural words created according to the rules of this inflected language. A part of the Arabic plurals widely used in the Ottoman Turkish period are still used in Turkey Turkish today. While some of them lost their plural meaning and are used in singular form in Turkish, others are used in their original form as plural words. This paper explores the use of Arabic plurals in Turkey Turkish.

Key Words: Turkey Turkish, Arabic, plural words.

1. Giriş

Diller birbirleriyle etkileşim içindedir. Bunun sonucu olarak tarih boyunca diller arasında söz varlığı bakımından bir alışveriş olmuştur. Diller arasındaki bu sözcük alışverişinde, bir dil diğer bir dilden sözcük alabilmekte veya bir dil, diğer bir dile sözcük verebilmektedir. Alıntı sözcükler bakımından Türk dilinin farklı dönemleri olmuştur. Göktürk ve Uygur döneminde Türk dilinde az da olsa Çince sözcük vardır. Karahanlı Türkçesi döneminde İslamiyet'in etkisiyle Arapça sözcüklerin Türkçeye girmeye başladığı görülür. Eski Anadolu Türkçesi döneminde Türkçe kelimeler ağırlıkta olmakla beraber dinî etkilerden dolayı Arapça sözcüklerin sayısı gittikçe artmaya devam etmiştir. Osmanlı Türkçesi döneminde İranlılarla olan ilişkiler ve onların edebiyatta ileri bir seviyede olmalarından ötürü Arapçayla birlikte Farsça sözcükler de Türk diline yerleşmeye başlamıştır. Osmanlı Türkçesinin orta döneminde Arapça sözcüklerin oranı Türkçe sözcüklerin oranından daha fazladır.¹

Türkiye Türkçesinde alınma sözcüklerin sayısı gittikçe azalmakla birlikte alıntı sözcükler bakımından ilk sırayı yine Arapça almaktadır. Çekimli bir dil olan Arapçanın yalnız söz varlığı değil, Arapça ve Farsça tamlamalar, mezidünfihi mastarlar, ismifail ve ismimeful gibi şekil özellikleri de dilimizi etkilemiştir. Osmanlı Türkçesinde pek çok bulunan bu şekil özelliklerinden bir kısmı Türkiye Türkçesinin sadeleşme çabaları sonucu kullanılmaz olmuştur. Ancak bazı sözcükler bu şekil özellikleriyle birlikte Türkiye Türkçesinde varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Bu kategoride bulunan Arapça çokluklar da ya aslında olduğu gibi çoğul veya çoğul özelliğini kaybederek tekil olarak Türkiye Türkçesinde kullanılmaktadır. İşte bu makalemizde Arapçadan Türkiye Türkçesine geçen çoklukların kullanılışları üzerinde duracağız.

Ele aldığımız sözcükleri alfabetik olarak sıraladık. Arapçada hangi sözcüğün çoğulu olduğunu, varsa sözcüklerin Türkiye Türkçesinde geçirdiği ses değişmelerini belirttik. Bu hususta Osmanlı Türkçesi sözlükleri ile Arapça sözlüklerden yararlandık. Ardından Türkiye Türkçesindeki anlamını ve sözcüğün kullanıldığı birleşik yapıları verdik. Bu hususta ise Türk Dil Kurumu Yayınları Türkçe Sözlük'ü esas aldık. Tekillik-çoğulluk tespitinde adı geçen sözlükte, sözcük için verilen anlamlara Türkçe çokluk eki olan -ler, -lar'ın getirilip getirilmediğini dikkate alarak karar verdik.

2. Türkiye Türkçesindeki Arapça Çokluklar ve Kullanılışları

acayıp: Ar. acibe'nin çoğulu (OTS: 34) olup acayıp şeklinde olan sözcük, TT'de hemze-y ve b-p değişimleriyle acayıp olarak kullanılmaktadır. TT'ye "1. sağduyuya, göreneğe, olağana aykırı, garip, tuhaf, yadırganan, yabansı. 2. şaşma anlatan bir söz" anlamlarıyla yerleşmiştir. Sözcük, *acayıp olmak*, *acayıbine gitmek* (TS: 7) birleşik yapılarında da kullanılmaktadır.

adap: Ar. edeb'in çoğulu (OTS: 40) olup adap şeklinde olan sözcük TT'ye b-p değişimiyle adap olarak ve "1. töre. 2. yol yordam." anlamlarıyla geçmiştir. *Adap erkân*, *muaşeret adabı* (TS: 27) sözcüğün kullanıldığı birleşik yapılardan bazılarıdır.

ahali: Ar. ehl'in çoğulu (OTS: 52) olup TT'de "1. aralarında aynı yerde bulunmaktan başka hiçbir ortak özellik bulunmayan kişilerden oluşan topluluk, halk 2. bir yerde toplanan kalabalık." (TS: 53) anlamlarıyla kullanılmaktadır.

ahbap: Ar. habib'in çoğulu (OTS: 52) olup TT'ye b-p değişimiyle ahbap şeklinde ve "1. kendisiyle yakın ilişki kurulup sevilen, sayılan kimse. 2. samimiyet, içtenlik bildiren bir seslenme sözü." anlamlarıyla yerleşmiştir. Sözcük, *ahbap çıkmak*, *ahbap olmak*, *ahbap çavuş ilişkisi* birleşik yapılarında da (TS: 52-53) geçmektedir.

ahkâm: Ar. hükm'ün çoğulu (OTS: 55) olarak kullanılan sözcük "hükümler" anlamıyla TT'ye geçmiştir. Sözcük, *ahkâm çıkarmak*, *ahkâm kesmek*, *ahkâm yürütmek* (TS: 54) birleşik yapılarında da karşımıza çıkmaktadır.

ahlak: Ar. hulk'un çoğuludur (OTS: 55). "1. bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları. 2. huylar." anlamlarıyla TT'ye geçmiştir. *Ahlak bilimi*, *ahlak dışı*, *ahlak yasası*, *ahlak zabıtası* (TS: 54) sözcüğün kullanıldığı birleşik yapılardan bazılarıdır.

¹ Bu konuda geniş bilgi için bakınız: Baran, Burhan (2018), "Osmanlı Türkçesi Öğretiminde Arapça, Farsça ve Eski Anadolu Türkçesinin Yeri", *Uluslar Arası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(4), 2131-2142.

ahşap: Ar. haşeb'in çoğulu (OTS: 57) olan ahşab'dan b-p değişmesiyle TT'ye ahşap şeklinde ve "ağaçtan, tahtadan yapılmış." (TS: 56) anlamıyla geçmiştir.

ahval: Ar. hâl'in çoğulu (OTS: 58) olup "1. durumlar, hâller, vaziyetler. 2. davranışlar. 3. olaylar." (TS: 56) anlamlarıyla TT'ye geçmiştir.

aidat: Ar. aide'nin çoğulu (OTS: 59) olan sözcük, TT'ye "1. dernek, kuruluş, kulüp üyelerinin belli sürelerde, belli miktarlarda ödedikleri para, ödenti. 2. bir hizmet karşılığı sürekli ve düzenli ödenen para. 3. kesenek." anlamlarıyla geçmiştir. Sözcük, *üye aidatı, üyelik aidatı* (TS: 57) birleşik yapılarında da kullanılmaktadır.

akraba: Ar. karib'in çoğulu (OTS: 66) olup TT'ye "1. kan bağıyla birbirine bağlı olan kimseler. 2. oluşma yönünden aynı kaynağa dayanan şeyler." anlamlarıyla yerleşmiştir. *Akraba çıkmak, akraba olmak, akraba diller, hısım akraba* (TS: 72) sözcüğün geçtiği birleşik yapılardan bazılarıdır.

akran: Ar. karin'in çoğulu (OTS: 66) olup TT'de "yaş, meslek, toplumsal durum vb. bakımından birbirine eşit olanlardan her biri, boydaş, taydaş, öğür." (TS: 72) anlamında kullanılmaktadır.

aksam: Ar. kısım'ın (OTS: 67) çoğulu olan sözcük, TT'de de "kısımlar" (TS: 73) anlamıyla kullanılmaktadır.

amele: Ar. amil'in çoğulu (OTS: 84) olan sözcük, TT'ye "gündelikle çalışan işçi." anlamıyla geçmiştir. *Amele pazarı, amele taburu, amele yanığı* (TS: 113) sözcüğün bulunduğu birleşik yapılardan bazılarıdır.

aza: Ar. uzv'un çoğulu (OTS: 131) olup TT'ye "1. üye. 2. vücut parçası, organ." (TS: 213) anlamlarıyla geçmiştir.

baharat: Ar. bahar'ın çoğulu (OTS: 146) olup TT'ye "yiyecek ve içeceklere hoş koku ve tat vermek için kullanılan tarçın, karanfil, zencefil, karabiber vb. maddeler." (TS: 233) anlamıyla yerleşmiştir.

bakaya: Ar. bakıyye'nin (OTS: 150) çoğuludur. TT'ye "1. askerlik çağına girenlerden son yoklamalarını yaptırarak askerlik kararı aldıkları hâlde çağrıldıklarında gelmeyen veya gelip de kıtalarına gitmeden toplandıkları yerlerden ayrılanlar. 2. ait olduğu yıl içinde toplanamayıp ertesi yıla kalan vergiler." (TS: 236) anlamlarıyla geçmiştir.

beyanat: Ar. beyan'ın (OTS: 188) çoğulu olup TT'ye "demeç, bildiri." anlamıyla geçmiştir. Sözcük, *beyanat vermek, beyanatta bulunmak* (TS: 320) birleşik yapılarında da kullanılmaktadır.

defaat: Ar. defa'nın çoğulu (OTS: 324) olan sözcüğün, "kereler, kezler." (TS: 605) anlamı TT'de kullanılmaktadır.

ebat: Ar. bu'd'un çoğulu (OTS: 375) olan eb'ad sözcüğü TT'ye d-t değişmesiyle ebat şeklinde ve "boyut" (TS: 751) anlamıyla geçmiştir.

ecdat: Ar. cedd'in çoğulu (OTS: 379) olan ecdad sözcüğü, d-t değişmesiyle TT'ye ecdat şeklinde geçmiştir. Sözcük, TT'de "geçmişteki büyükler, atalar." (TS: 752) anlamıyla kullanılmaktadır.

ecza: Ar. cüz'ün çoğulu (OTS: 381) olup TT'de "1. canlılardaki rahatsızlıkların, bozuklukların ve çeşitli hastalıkların tanısı, önlenmesi veya tedavisi için yararlanılan doğal veya sentez yoluyla hazırlanmış madde. 2. çeşitli amaçlarla kullanılan kimyasal madde." anlamlarında kullanılmaktadır. Sözcük, *ecza çantası, ecza dolabı, ecza kutusu, eczane* (TS: 753) birleşik yapılarında da mevcuttur.

efkâr: Ar. fikr'in çoğulu (OTS: 384) olup "1. düşünceler, fikirler. 2. tasa, kaygı." anlamlarıyla TT'ye geçmiştir. *Efkâr basmak, efkâr dağıtmak, efkâr etmek, efkâr dağılmak* (TS: 758) sözcüğün kullanıldığı birleşik yapılardır.

elbise: Ar. libas'ın (OTS: 395) çoğulu olan sözcük, TT'ye “giysi” anlamıyla geçmiştir. *Elbise dolabı, resmi elbise, dalğış elbisesi* (TS: 780) sözcüğün geçtiği birleşik yapılardan bazılarıdır.

elyaf: Ar. lif'in çoğuludur (OTS: 398). TT'de “1. genellikle iplik durumuna getirilebilir lifli madde. 2. bu maddeden yapılmış.” (TS: 791) anlamlarına sahiptir.

emlak: Ar. mülk'ün çoğulu (OTS: 400) olan sözcüğün TT'de de “ev, arsa, bahçe vb. taşınamayan mal ve mülklerin ortak adı, taşınmazlar, gayrimenkul.” anlamı mevcuttur. Sözcük, *emlak bürosu, emlak kredisi, emlak vergisi* (TS: 795) birleşik yapılarında da geçmektedir.

emsal: Ar. misl'in çoğulu (OTS: 401) olup TT'de sözcüğün, “1. benzer, eş, denk. 2. yaşıt, 3. örnek.” anlamları mevcuttur. Sözcük, *emsal olmak, emsal oluşturmak, emsal vermek* (TS: 796) birleşik yapılarında da kullanılmaktadır.

enbiya: Ar. nebi'nin çoğulu (OTS: 403) olarak kullanılan sözcük “nebler, kendilerine kitap indirilmemiş peygamberler.” (TS: 797) anlamıyla TT'ye geçmiştir.

enkaz: Ar. nukz'un çoğulu (OTS: 406) olarak kullanılan sözcük TT'ye “yıkıntı, döküntü, çöküntü.” anlamıyla yerleşmiştir. *Enkaz eldiveni, gemi enkazı* (TS: 801-802) sözcüğün geçtiği birleşik yapılardan bazılarıdır.

erbab: Ar. rabb'in çoğulu (OTS: 408) olup erbap şeklinde olan sözcük, TT'de b-p değişmesiyle erbap şeklinde ve “bir işten anlayan, bir işi yapan kimse.” anlamıyla kullanılmaktadır. Sözcük, *kalem erbabı* (TS: 805) birleşik yapısında da geçmektedir.

erkân: Ar. rükn'ün çoğulu (OTS: 410) olup TT'de “bir topluluğun ileri gelenleri, büyükler, üstler. 2. Yol, yöntem. 3. General veya amiral aşamasındaki askerler.” anlamlarıyla kullanılmaktadır. *Erkân göstermek, adap erkân, yol erkân, hükümet erkânı* (TS: 810) sözcüğün geçtiği birleşik yapılardan bazılarıdır.

ervah: Ar. ruh'un çoğulu (OTS: 412) olup “ruhlar” anlamıyla TT'ye geçmiştir. Sözcük, *ervahına yuf olsun, ham ervah* (TS: 813) birleşik yapılarında da geçmektedir.

erzak: Ar. nzk'in çoğuludur (OTS: 412). TT'ye “uzun süre saklanabilen yiyeceklerin genel adı.” (TS: 813) anlamıyla yerleşmiştir.

esna: Ar. siny'in çoğulu (OTS: 417) olarak kullanılan sözcük TT'de “bir işin yapıldığı an.” (TS: 819) anlamıyla kullanılmaktadır.

esnaf: Ar. sınıf'ın çoğuludur (OTS: 417). TT'de “1. küçük sermaye ve zanaat sahibi. 2. başlıca düşüncesi, mesleğinin bütün inceliklerinden yararlanıp bunları karşısındakinin zararına kullanarak ve meslekte kötü örnek oluşturarak çok para kazanmak olan kimse. 3. kötü yola sapmış olan kadın.” anlamlarında kullanılmaktadır. Sözcük, *esnaf ağzı, esnaf yoncası* (TS: 819) birleşik yapılarında da geçmektedir.

esrar: Ar. sırr'ın çoğulu (OTS: 417) olup “gizler, sırlar” anlamıyla TT'de kullanılmaktadır. Sözcük, *esrara dalmak, esrar kumkuması, esrar perdesi* (TS: 820) birleşik yapılarında da mevcuttur.

esvap: Ar. sevb'in çoğulu (OTS: 418) olup esvap şeklinde olan sözcük, TT'ye b-p değişmesiyle esvap şeklinde ve “giysi” (TS: 821) anlamıyla geçmiştir.

eşkâl: Ar. şekl'in çoğulu (OTS: 420) olarak kullanılan sözcük TT'ye “1. dıştan görünüş. 2. biçim. 3. kılık” (TS: 825) anlamlarıyla geçmiştir.

eşkîya: Ar. şaki'nin çoğuludur (OTS: 420). TT'ye “dağda, kırdan yol kesen hırsızlar, haydutlar” anlamıyla yerleşmiştir. Sözcük, *eşkîya gibi* (TS: 825) birleşik yapısında da kullanılmaktadır.

eşraf: Ar. şerif'in (OTS: 421) çoğulu olan sözcük, “bir yerin zenginleri, sözü geçenler, ileri gelenler.” (TS: 826) anlamıyla TT'ye geçmiştir.

eşya: Ar. şey'in (OTS: 421) çoğulu olup “türlü amaçlarla kullanılan, insan yapısı, taşınabilir cansız nesnelere.” anlamıyla TT'de kullanılmaktadır. Sözcük *beyaz eşya, ev eşyası, sandık eşyası* (TS: 827) birleşik yapılarında da geçmektedir.

etraf: Ar. taraf'ın çoğulu (OTS: 422) olarak kullanılan sözcük TT'ye “1. yanlar, taraflar. 2. çevre. 3. bir kimsenin sürekli ilişkide bulunduğu kimseler, yakınlar, muhit.” anlamlarıyla yerleşmiştir. Sözcük *etrafi boş bulmak, etrafında dört dönmek, etrafını almak* (TS: 833) birleşik yapılarında da kullanılmaktadır.

evlat: Ar. veled'in çoğulu (OTS: 425) olup evlad şeklinde olan sözcük, TT'ye d-t değişmesiyle evlat olarak ve “1. bir kimsenin oğlu veya kızı, çocuk. 2. soy, döl. 3. yaşlı kimselerin çocukları yaşındakilere kullandıkları bir seslenme sözü.” anlamlarıyla geçmiştir. *Evlat edinmek, emeksiz evlat, manevi evlat, üvey evlat, âdem evladı, hanım evladı, insan evladı, yol evladı* (TS: 837) sözcüğün kullanıldığı birleşik yapılardan bazılarıdır.

evliya: Ar. veli'nin çoğulu (OTS: 425) olup “ermiş” anlamıyla TT'de kullanılmaktadır. Sözcük *evliya gibi, evliya otu* (TS: 838) birleşik yapılarında da geçmektedir.

evrak: Ar. varak'ın çoğulu (OTS: 425) olan sözcük, TT'ye “1. resmi kurumlarda işlem gören belgeler. 2. kağıt yaprakları, kitap sayfaları.” anlamlarıyla yerleşmiştir. Sözcük, *evrak çantası, evrak dolabı, kıymetli evrak* (TS: 838) birleşik yapılarında da kullanılmaktadır.

hademe: Ar. hadım'ın çoğuludur (OTS: 551). TT'ye “odacı” (TS: 1023) anlamıyla geçmiştir.

hayvanat: Ar. hayvan'ın çoğulu (OTS: 607) olarak kullanılan sözcük “1. hayvanlar. 2. hayvan bilimi.” anlamlarıyla TT'ye yerleşmiştir. Sözcük, *hayvanat bahçesi* (TS: 1074) birleşik yapısında da geçmektedir.

itriyat: Ar. itr'in çoğulu (OTS: 675) olan itriyyat, TT'ye ikiz olan y'nin tekleşmesiyle itriyat şeklinde ve “sürünülecek güzel kokular.” (TS: 1134) anlamıyla geçmiştir.

icraat: Ar. icra'nın çoğulu (OTS: 687) olan sözcük, TT'ye “yapılan işler, çalışmalar, uygulamalar.” anlamıyla yerleşmiştir. Sözcük, *icraata geçmek* (TS: 1139) birleşik yapısında da geçmektedir.

ihracat: Ar. ihrac'ın çoğulu (OTS: 704) olup “bir ülkenin ürettiği malları başka bir ülkeye veya ülkelere satması, dış satım.” anlamıyla TT'ye yerleşmiştir. Sözcük, *hayalî ihracat* (TS: 1158) birleşik yapısında da kullanılmaktadır.

ilahiyat: Ar. ilâhî'nin çoğulu (OTS: 722) olan ilahiyyat, TT'ye ikiz olan y'nin tekleşmesiyle ve “Tanrı bilimi.” (TS: 1170) anlamıyla yerleşmiştir.

inşaat: Ar. inşa'nın çoğuludur (OTS: 749). “1. yapma işi, yapım. 2. yapımı süren bina.” anlamlarıyla TT'de kullanılmaktadır. Sözcük, *inşaat atığı, inşaat çivisi, blok inşaat* (TS: 1198) birleşik yapılarında da geçmektedir.

istihbarat: Ar. istihbar'ın çoğuludur (OTS: 775). TT'ye “1. yeni öğrenilen bilgiler, haberler, duyular. 2. bilgi toplama, haber alma.” anlamlarıyla yerleşmiştir. Sözcük, *istihbarat dairesi, istihbarat servisi* (TS: 1215) birleşik yapılarında da kullanılmaktadır.

ithalat: Ar. idhal'in çoğulu (OTS: 693) olan idhalat sözcüğü, TT'ye d-t değişmesiyle ve “1. başka bir ülkeden mal getirme veya satın alma, dış alım. 2. bir ülke için başka bir ülkeden alınan malların bütünü.” anlamlarıyla geçmiştir. Sözcük, *bedelsiz ithalat* (TS: 1231) birleşik yapısında da kullanılmaktadır.

izahat: Ar. izah'ın çoğulu (OTS: 801) olup TT'ye “açıklamalar” anlamıyla geçmiştir. Sözcük *izahat vermek, izahatta bulunmak* (TS: 1238) birleşik yapılarında da mevcuttur.

külliyat: Ar. külliyet'in çoğulu (OTS: 948) olarak kullanılan sözcük, TT'ye ikiz olan y'nin tekleşmesiyle ve “bir yazarın bütün eserlerini içeren dizi.” (TS: 557) anlamıyla yerleşmiştir.

maddiyat: Ar. maddiyet'in çoğulu (OTS: 985) olan maddiyat, TT'ye ikiz olan y'nin tekleşmesiyle ve “1. sahip olunan mal veya paralar. 2. madde ile ilgili şeyler. 3. mal mülk, para ile ilgili şeyler.” (TS: 1600) anlamlarıyla geçmiştir.

mahlukat: Ar. mahluk'un çoğulu (OTS: 996) olan sözcük, TT'de “yaratıklar” (TS: 1606) anlamıyla kullanılmaktadır.

malumat: Ar. ma'lum'un çoğuludur (OTS: 1008). Sözcük, “bilgi” anlamıyla TT’ye yerleşmiş olup *malumat almak, malumat edinmek, malumat vermek* (TS: 1617) birleşik yapılarında da geçmektedir.

maneviyat: Ar. ma'nevi'nin çoğulu (OTS: 1009) olan maneviyat, TT’ye ikiz olan y’nin tekleşmesiyle “1. maddi olmayan, manevi şeyler. 2. yürek gücü, moral.” anlamlarıyla yerleşmiştir. Sözcük, *maneviyatı bozulmak, maneviyatı kuvvetli tutmak, maneviyatını kırmak* (TS: 1620) birleşik yapılarında da geçmektedir.

maruzat: Ar. ma'ruz'un çoğulu (OTS: 1015) olup TT’de “mevki, makam veya yaş bakımından büyük birine sunulan, bildirilen dilek veya bilgi, sunuş.” (TS:1630) anlamında kullanılmaktadır.

mefruşat: Ar. mefruş'un çoğulu (OTS: 1038) olup TT’ye “ev, iş yeri vb. yerleri döşemek için gerekli eşya, döşeme.” (TS1644) anlamıyla geçmiştir.

melaïke: Ar. melek'in çoğulu (OTS: 1046) olan sözcük, TT’ye “1. melekler. 2. melek gibi güzel kadın.” anlamlarıyla yerleşmiştir. Sözcük, *tinmaz melaïke* (TS: 1647) birleşik yapısında da kullanılmaktadır.

merasim: Ar. resm'in çoğulu (OTS: 1060) olan sözcük, TT’de “1. tören. 2. resmi işlerde yol yöntem, yol yordam.” anlamlarında kullanılmaktadır. Sözcüğün *merasim salonu, bayrak merasimi, cenaze merasimi* (TS: 1655) birleşik yapılarında da kullanımı mevcuttur.

mesai: Ar. mes'a'nın çoğuludur (MOL: 265). TT’ye “çalışma, emek.” anlamıyla geçmiştir. *Mesai yapmak, mesaiye kalmak; mesai saati, tam mesai, yarım mesai* (TS: 1661) sözcüğün kullanıldığı birleşik yapılardan bazılarıdır.

meşrubat: Ar.meşrub'un çoğulu (OTS: 1075) olup TT’ye “içecek” (TS: 1664) anlamıyla yerleşmiştir.

mevduat: Ar. mevdu'nun çoğulu (OTS: 1079) olan sözcük, TT’de “1. belli bir süre sonunda veya istenildiğinde çekilmek üzere bankalara faizle yatırılan para, tevdiat. 2. yatırım.” anlamlarıyla kullanılmaktadır. Sözcük, *mevduat defteri, vadeli mevduat, vadesiz mevduat* (TS: 1668-1669) birleşik yapılarında da geçmektedir.

mevta: Ar. meyt ve meyyit'in çoğulu (OTS: 1081) olan sözcük, TT’ye “ölu, ölmüş kimse.” (TS: 1670) anlamıyla geçmiştir.

mevzuat: Ar. mevzu'nun çoğuludur (OTS: 1082). TT’ye “bir ülkede yürürlükte olan yasa, tüzük, yönetmelik vb.nin bütünü.” (TS: 1670) anlamıyla yerleşmiştir.

mukadderat: Ar. mukadder'in çoğulu (OTS: 1125) olup TT’de “yazgı” (TS: 1708) anlamıyla kullanılmaktadır.

mücevherat: Ar. mücevher'in çoğulu (OTS: 1158) olan sözcük, TT’de “mücevherler” (TS: 1720) anlamıyla geçmektedir.

müfredat: Ar. müfred'in çoğulu (OTS: 1166) olan sözcük, TT’ye “1. bir bütünü oluşturan bireyler, ayrıntılar. 2. öğretim programı.” anlamlarıyla geçmiştir. Sözcük, *müfredat programı* (TS: 1723) birleşik yapısında da mevcuttur.

mühimmat: Ar. mühimme'nin çoğulu (OTS: 1167) olup TT’de “1. savaş gereçleri. 2. cephane.” anlamlarıyla kullanılmaktadır. Sözcük, *mühimmat deposu* (TS: 1723) birleşik yapısında da geçmektedir.

mürettebat: Ar. müretteb'in çoğulu (OTS: 1188) olan sözcük, TT’de “1. gemi, uçak vb. taşıtlardaki görevlilerin tümü. 2. bir iş için görevlendirilmiş özel birlik.” (TS: 1730) anlamlarıyla geçmektedir.

müşkülât: Ar. müşkil'in çoğulu (OTS: 1209) olan müşkilat, TT’ye i-ü değişmesiyle müşkülât şeklinde ve “güçlük, güçlükler, zorluklar.” anlamıyla yerleşmiştir. Sözcük, *müşkülât çekmek, müşkülât çıkarmak* (TS: 1735) birleşik yapılarında da mevcuttur.

nakarat: Ar. nakra'nın çoğuludur (OTS: 1254). Sözcük, TT'de "1. bir şarkıda her kıtadan sonra tekrarlanan ve bestesi değişmeye parça, kavuştak. 2. çok sık tekrarlanan, bundan dolayı bıkkınlık vererek önemini yitiren söz. 3. bir şiirin içinde iki veya daha çok kez tekrarlanan bölüm." (TS: 1745) anlamlarıyla kullanılmaktadır.

nakliyat: Ar. nakliyye'nin çoğulu (OTS: 1257) olup TT'ye ikiz olan y'nin tekleşmesiyle nakliyat şeklinde ve "taşıma işleri, taşımacılık." (TS: 1747) anlamıyla geçmiştir.

rumuz: Ar. remz'in çoğulu (OTS: 1421) olarak kullanılan sözcük, TT'ye "1. simge. 2. gizli anlamları olan işaretler ve sözler." (TS: 1988) anlamlarıyla yerleşmiştir.

sakatat: Ar. sakta'nın çoğulu (OTS: 1448) olan sözcük, TT'de "kesilmiş hayvanın yürek, karaciğer, böbrek, işkembe, beyin, vb. gibi iç organlarıyla baş ve ayakları." (TS: 2012) anlamıyla geçmektedir.

salavat: Ar. salat'ın çoğuludur (OTS: 1452). TT'de "1. namazlar. 2. Hz. Muhammed'e saygı bildirmek için okunan dua. 3. yağlı güreşte, yarışmalardan önce cazgırın okuduğu dua." anlamlarıyla kullanılmaktadır. Sözcük, *salavat getirmek*, *salavat parmağı* (TS: 2017) birleşik yapılarında da geçmektedir.

sarfiyat: Ar. sarf'ın çoğulu (OTS: 1460) olup TT'ye ikiz olan y'nin tekleşmesiyle sarfiyat şeklinde ve "harcanan şeylerin tümü, harcama, masraf." (TS: 2034) anlamıyla geçmiştir.

siyer: Ar. siret'in çoğulu (OTS: 1522) olan sözcük, TT'ye "Hz Muhammed'in hayatını anlatan kitap." (TS: 2126) anlamıyla yerleşmiştir.

tadilat: Ar. ta'dil'in çoğulu (OTS: 1602) olup TT'ye "değişiklikler" anlamıyla geçmiştir. Sözcük, *tadilat yapmak* (TS: 2240) birleşik yapısında da mevcuttur.

tafsilat: Ar. tafsil'in çoğulu (OTS: 1603) olan sözcük, TT'de "1. ayrıntı. 2. ayrıntılı açıklama" anlamlarıyla kullanılmaktadır. Sözcük, *tafsilat vermek*, *tafsilata girmek* (TS: 2241) birleşik yapılarında da geçmektedir.

tahkikat: Ar. tahkik'in çoğuludur (OTS: 1611). TT'de "soruşturma" anlamıyla kullanılan sözcük, *tahkikat komisyonu* (TS: 2243) birleşik yapısında da geçmektedir.

tahrifat: Ar. tahrif'in çoğulu (OTS: 1613) olup TT'ye "yıkıp bozma, harap etme." (TS: 2244) anlamıyla yerleşmiştir.

tahsilat: Ar. tahsil'in çoğulu (OTS: 1615) olarak kullanılan sözcük, TT'ye "alacakların toplanması veya süresi içinde ödenmeyenlerin yasal yollarla alınması." (TS: 2245) anlamıyla geçmiştir.

tahsisat: Ar. tahsis'in çoğulu (OTS: 1615) olan ve TT'de "bir kimseye bir kuruluş veya topluluğa ayrılmış para, ödenek." (TS: 2245) anlamında kullanılan sözcük, *ek tahsisat* birleşik yapısında da mevcuttur.

takibat: Ar. takib'in çoğuludur (OTS: 1621). Sözcük, TT'de "kovuşturma" (TS: 2250) anlamıyla geçmektedir.

taksimât: Ar. taksim'in çoğulu (OTS: 1623) olup TT'ye "1. bölüntüler. 2. bölme, bölüştürme işleri." (TS: 2252) anlamlarıyla yerleşmiştir.

taksirat: Ar. taksir'in çoğulu (OTS: 1623) olarak kullanılan sözcük, TT'ye a "kusurlar, suçlar." (TS: 2253) anlamıyla geçmiştir.

talebe: Ar. talib'in çoğulu (OTS: 1625) olan sözcük, TT'de "öğrenci" (TS: 2254) anlamıyla kullanılmaktadır.

talimat: Ar. ta'lim'in çoğulu (OTS: 1626) olup TT'ye "1. yönerge. 2. görevin gerektirdiği türlü hizmetlerin başarıyla yürütülmesi için kumandanlık, başkanlık veya daire başkanları tarafından verilen, o hizmetle ilgili sorumluluk, düzen ve ilkeleri içine alan buyruklar." anlamlarıyla yerleşmiştir. Sözcük, *talimat vermek*, *talimatname* (TS: 2255) birleşik yapılarında da geçmektedir.

tamirat: Ar. ta'mir'in çoğuludur (OTS: 1627). Sözcük TT'ye “onarım” (TS: 2258) anlamıyla yerleşmiştir.

tatbikat: Ar. tatbik'in çoğulu (OTS: 1641) olan sözcük, TT'ye “1. uygulama. 2. asker birliklerini savaşa hazırlamak amacıyla, arazi üzerinde yapılan geniş ölçüde savaş denemesi, manevra.” (TS: 2284) anlamlarıyla geçmiştir.

tazminat: Ar. tazmin'in çoğulu (OTS: 1648) olup TT'de “zarar karşılığı ödenen para, ödence.” anlamıyla kullanılmaktadır. Sözcük, *tazminat davası, ihbar tazminatı, kıdem tazminatı, makam tazminatı, manevi tazminat, ölüm tazminatı*, (TS: 2293) birleşik yapılarında da geçmektedir.

tebligat: Ar. teblig'in çoğulu (OTS: 1654) olan sözcük, TT'ye “bildirim” anlamıyla geçmiş olup *tebligatta bulunmak* (TS: 2294) birleşik yapısında da kullanılmaktadır.

teçhizat: Ar. techiz'in çoğulu (OTS: 1657) olan techizat TT'ye c-ç değişmesiyle teçhizat şeklinde ve “silah dışındaki savaş gereçleri, donatı” (TS: 2296) anlamıyla yerleşmiştir.

teferruat: Ar. teferru'nun çoğuludur (OTS: 1664). Sözcük, TT'de “ayrıntı” (TS: 2298) anlamıyla kullanılmaktadır.

teminat: Ar. te'min'in çoğulu (OTS: 1652) olup “garanti, güvence.” anlamıyla TT'ye geçmiştir. *Teminat altına almak, teminat vermek, teminat akçesi, teminat mektubu, teminat senedi, geçici teminat* (TS: 2318) sözcüğün geçtiği birleşik yapılardan bazılarıdır.

tenzilat: Ar. tenzil'in çoğulu (OTS: 1691) olan sözcük, TT'ye “indirim.” anlamıyla geçmiş olup *tenzilat yapmak* (TS: 2323) birleşik yapısında da kullanılmaktadır.

teravih: Ar. terviha'nın çoğuludur (OTAL: 1083). Sözcük, TT'ye “ramazan ayı boyunca, yatsı namazından sonra kılınan namaz, teravih namazı.” (TS: 2327) anlamıyla yerleşmiştir.

tertibat: Ar. tertib'in çoğulu (OTS: 1699) olup TT'ye “1. düzen, düzenleniş. 2. bir işin güçlüklerini karşılamak için yapılan ön hazırlıklar.” anlamlarıyla geçmiştir. Sözcük, *tertibat almak* (TS: 2334) birleşik yapısında da kullanılmaktadır.

teslimat: Ar. teslim'in çoğulu (OTS: 1704) olan sözcük, TT'de “1. teslim edilen eşyalar veya yatırılan paralar. 2. teslim etme işi.” (TS: 1655) anlamlarıyla kullanılmaktadır.

teşkilat: Ar. teşkil'in çoğulu (OTS: 1708) olan sözcük, TT'ye “örgüt” anlamıyla geçmiş olup *adliye teşkilatı, belediye teşkilatı* (TS: 2339) birleşik yapılarında da mevcuttur.

teşrifat: Ar. teşrif'in çoğuludur (OTS: 1709). Sözcük, TT'de “1. resmi günlerde ve toplantılarda devlet büyüklerinin makam ve mevki sıralarına göre kabulü. 2. kurallara göre davranma.” (TS: 2340) anlamlarıyla geçmektedir.

tezahürat: Ar. tezahür'ün çoğulu (OTS: 1717) olup TT'ye “bağırıp çağırarak, alkışlayıp tempo tutarak yapılan gösteri.” (TS: 2344) anlamıyla yerleşmiştir.

tuhaf: Ar. tuhfe'nin çoğulu (OTS: 1732) olan sözcük, TT'de “1. acayip. 2. şaşılacak, garip. 3. güldürücü. 4. gülünç. 5. anlaşılmaz.” anlamlarıyla kullanılmaktadır. Sözcük, *tuhafına gitmek* (TS: 2384) birleşik yapısında geçmektedir.

ukala: Ar. akıl'in çoğulu (OTS: 1746) olan sözcük, TT'ye “kendini akıllı ve bilgili, sanan, bilgiçlik taslayan.” anlamıyla geçmiş olup *ukala dümbeleği* (TS: 2413) birleşik yapısında da kullanılmaktadır.

ulema: Ar. alim'in çoğuludur (OTS: 1748). Sözcük, TT'ye “bilginler.” (TS: 2414) anlamıyla yerleşmiştir.

usul: Ar. asl'ın çoğulu (OTS: 1756) olup TT'de birkaç anlamı bulunan sözcük en çok “bir amaca erişmek için izlenen düzenli yol, tutulan yol, yöntem, tarz.” anlamıyla kullanılmaktadır. *Usulüne uydurmak, usul tutmak, Alman usulü* (TS: 1655) sözcüğün geçtiği birleşik yapılardan bazılarıdır.

vukuat: Ar. vak'a'nın çoğulu (OTS: 1801) olan sözcük, TT'ye "1. polisi ilgilendiren olay veya olaylar. 2. olanlar, olan bitenler." (TS: 2490) anlamlarıyla geçmiştir.

zayiat: Ar. zayi'nin çoğulu (OTS: 1859) olup TT'ye "yitikler, kayıplar." anlamıyla yerleşmiştir. Sözcük, *zayiat vermek* (TS: 2647) birleşik yapısında da mevcuttur.

3. Sonuç

Türkiye Türkçesinin söz varlığında yer alan sözcüklerden bazıları da Arapça çokluklardır. Bu makalemizde tespit edip incelediğimiz sözcük sayısı 112'dir. Bu çoklukların 32'si Arapçada olduğu gibi çoğul, 63'ü tekil, 17'si ise hem tekil hem çoğul anlamda Türkiye Türkçesine yerleşmiştir. Bu sözcüklerin bazılarında ses değişimleri de meydana gelmiştir.

Söz konusu çokluklardan Arapçada olduğu gibi Türkiye Türkçesinde de çoğul anlamda kullanılanlar şunlardır: ahkâm, ahlak, ahval, akraba, aksam, baharat, bakaya, defaat, ecdat, enbiya, ervah, erzak, eşkiya, eşraf, eşya, evrak, hayvanat, itriyat, icraat, izahat, külliyyat, mahlukat, mevzuat, mücevherat, mürettebat, sakatat, tadilat, taksirat, teşhizat, ulema, vukuat, zayiat.

Arapça çokluklardan Türkiye Türkçesinde tekil anlamda kullanılanlar şunlardır: acayip, adap, ahali, ahbap, ahşap, aidat, akran, amele, aza, beyanat, ebat, ecza, elbise, elyaf, emsal, enkaz, erbab, esna, esnaf, esvap, eşkâl, evlat, evliya, hademe, ihracat, ilahiyat, inşaat, ithalat, malumat, maruzat, mefruşat, merasim, mesai, meşrubat, mevduat, mevta, mukadderat, nakarat, sarfiyat, siyer, tafsilat, tahkikat, tahribat, tahsilat, tahsisat, takibat, taksimat, talebe, talimat, tamirat, tatbikat, tazminat, tebligat, teferruat, teminat, tenzilat, teravîh, tertibat, teslimat, teşkilat, teşrifat, tuhaf, ukala.

Arapça çokluklardan Türkiye Türkçesinde hem tekil hem çoğul anlamda kullanılanlar şunlardır: efkâr, emlak, erkân, esrar, etraf, istihbarat, maddiyat, maneviyat, melaike, müfredat, mühimmat, müşkülât, nakliyat, rumuz, salavat, tezahürat, usul.

Arapça çokluklardan Türkiye Türkçesine geçerken ses değişmesine uğrayanlar şunlardır:

b-p değişmesi: acayip <acaib, adap<adab, ahbap<ahbab, ahşap<ahşab, erbab<erbab, esvap<esvab.

d-t değişmesi: ebat<eb'ad, ecdat<ecdad, evlat<evlad, ithalat<idhalat.

hemze-y değişmesi: acayip <acaib.

i-ü değişmesi: müşkülât<müşkilat.

y teklesmesi: itriyat<itriyyat, ilahiyat<ilahiiyyat, külliyyat<külliiyyat, maneviyat<maneviiyyat, nakliyat<nakliyyat, sarfiyat<sarfiyyat.

Kaynakça

Ahmet Vefik Paşa (2000), *Lehce-i Osmani*, Hazırlayan: Recep Toparlı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Ahteri Mustafa Efendi (2009), *Ahteri-i Kebir*, Hazırlayanlar: Ahmet Kırkkılıç, Yusuf Sancak, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Ali Nazima, Faik Reşad (2009), *Mükemmel Osmanlı Lügati*, Hazırlayanlar: Necat Birinci ve diğerleri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Baran, Burhan (2018), "Osmanlı Türkçesi Öğretiminde Arapça, Farsça ve Eski Anadolu Türkçesinin Yeri", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(4), 2131-2142.

Develi, Hayati (2008), *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu*, Kesit Yayınları, İstanbul.

Devellioğlu, Ferit (1996), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

Dursunoğlu, Halit (2014), "Türkiye Türkçesi'ndeki Arapça Sözcükler ve Bu Sözcüklerdeki Ses Olayları." *Turkish Studies*, 9 (9): 145-155.

-
- İbrahim Cudi Efendi (2006), *Lügat-ı Cudi*, Hazırlayanlar: İsmail Parlatur ve diğerleri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.**
- İşler, Emrullah (2008), “Türkçedeki Arapça Alıntı Kelimelerde Ses Değişiklikleri.” EKEV Akademi Dergisi-Sosyal Bilimler: Erzurum, 35: 187-196.
- Kanar, Mehmet (2011), *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul.
- Özçelik, Sadettin (2004), “Türkçede Kullanılan Arapça Kelimelerde Görülen Ses Olayları Üzerine Bazı Tespitler.” *Türk Dili Dergisi*, 634: 550-562.
- Parlatur, İsmail (2016), *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara.
- Sarı, Mevlüt (2013), *El-Mevarid Arapça-Türkçe Lügat*, İpek Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Şeyhülislam Mehmed Esat Efendi (1999), *Lehçetü'l-Lügat*, Hazırlayan: Ahmet Kırkkalç. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.**
- Timurtaş, Faruk Kadri (1999), *Osmanlı Türkçesi Grameri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Topaloğlu, Bekir ve Karaman, Hayreddin (1983), *Arapça-Türkçe Yeni Kamus*, Elif Ofset Tesisleri, İstanbul.
- Türkçe Sözlük* (2011), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Kısaltmalar

Ar.: Arapça

MOL: Mükemmel Osmanlı Lügati

OTAL: Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat (Ferit Devellioğlu, 1996)

OTS: Osmanlı Türkçesi Sözlüğü (İsmail Parlatur, 2016)

TS: Türkçe Sözlük (Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011)

TT: Türkiye Türkçesi

vb.: ve benzeri